

КИЧИК БИЗНЕС ФАОЛИЯТИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ: ҲОЛАТЛАР, УСЛУБЛАР ВА ТАҲЛИЛЛАР

**Рахмонов Нодиржон Рахмонжон ўғли
Қўқон университети таянч докторанти**

Аннотатсия. Технологик қолоқлик, ресурс ва энергияни тежайдиган технологиялар, ишлаб чиқариш жараёнини рақамлаштириш, муқобил энергия манбаларини татбиқ этишнинг суствлиги иқтисодий тараққиёт йўлида тўсиқ бўлмақда. Мамлакат иқтисодиётида кичик бизнес фаолиятини рақамлаштириш учун аввал саноат тармоғининг бугунги ҳолиги, сўнгра, кичик бизнес фаолиятини рақамлаштириш учун саноат корхоналари таркибида юқори ва қуйи технологияли корхоналар улушини таҳлил қилинган. Таҳлил натижаларига кўра кичик бизнес фаолиятини рақамлаштиришдаги долзарб муаммолар аниқланган ҳамда муаммоларни баратараф этиш учун таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: рақамлаштириш, теҳнология, рақамли теҳнологиялар, Саноат 4.0, кичик бизнес, ишлаб чиқариш.

Бугунги кунда жаҳон ахборот агентликларини хабар беришича, Ўзбекистон Республикаси кейинги йилларда тадбиркорлик фаолияти учун ишбилармонлик муҳитини яхшилаш соҳасида энг яхши натижаларга эришган дунёдаги ўнта давлат қаторидан жой олгани қайд этилмақда[1]. Ҳозирги пайтда ушбу соҳада жами саноат маҳсулотларининг учдан бир қисми, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 98 фоизи ишлаб чиқарилмақда. Иш билан банд жами аҳолимизнинг 77 фоиздан ортиғи мазкур тармоқда меҳнат қилаётгани, балки мамлакатимиз бойлигига бойлик қўшаётгани, аввало, мустақиллик бизга очиб берган имкониятларнинг яққол исботи, десак бўлади.

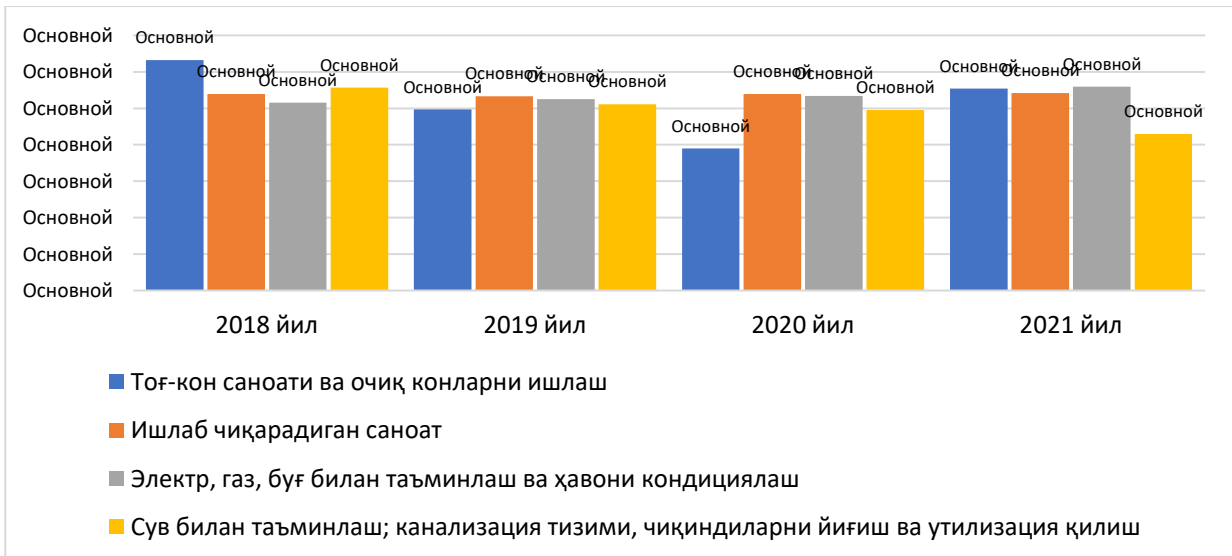
Бу борада ҳукуватимиз томонидан амалга оширилаётган чора-тадбирлар кичик бизнес ва ишлаб чиқариш фаолиятини янада ривожлантириш ҳамда уларнинг салоҳиятни оширишга хизмат қилмақда. Натижада кичик бизнес фаолиятининг барқарор иқтисодий ўсиши, ижтимоий-иқтисодий ривожланишини тавсифловчи кўрсаткичларининг юқори суръатдаги ўсиши, инновацион маҳсулот ва хизматларни ишлаб чиқараётган корхона ва ташкилотлар сони, дунё бозорида айирим мааллий товар ва хизматлар рақобатбардошлиги, шунингдек экспорт салоҳияти ошиши таъминланмақда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12.11.2021 йилдаги ПҚ-9-сонли «Германия тараққиёт банки иштирокида «Кичик ва ўрта бизнесни молиявий қўллаб-қувватлаш» лойиҳасини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида», Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.12.2022 йилдаги ПҚ-436-сонли «2030-йилгача Ўзбекистон Республикасининг «яшил» иқтисодиётга ўтишига қаратилган ислохотлар самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида», Ўзбекистон Республикаси Президентининг 17.02.2021 йилдаги ПҚ-4996-сонли «Сунъий интеллект технологияларини жадал жорий этиш учун шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида» ги қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 26.03.2020 йилдаги ПФ-5975-сонли иқтисодиётни ривожлантириш ва камбағалликни

қисқартиришга оид давлат сиёсатини тубдан янгилаш чора-тадбирлари тўғрисида Қарорлари қабул қилинган.

Бироқ мазкур йўналишда амалга оширилаётган чора-тадбирлар ва уларнинг амалиётга тадбиғини қониқарли даражада дейиш қийин. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев бунга алоҳида эътибор қаратган ҳолда "Иқтисодиётда бошқарув тизими эскиргани, инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш бўйича самарали механизмлар ўз вақтида жорий қилинмагани ҳам жиддий муаммо бўлиб қолмоқда. Шунингдек, технологик қолоқлик, ресурс ва энергияни тежайдиган технологиялар, ишлаб чиқариш жараёнини рақамлаштириш, муқобил энергия манбаларини татбиқ этишнинг суствлиги ҳам иқтисодий тараққиёт йўлида тўсиқ бўлмоқда." - деб таъкидлаб ўтдилар.

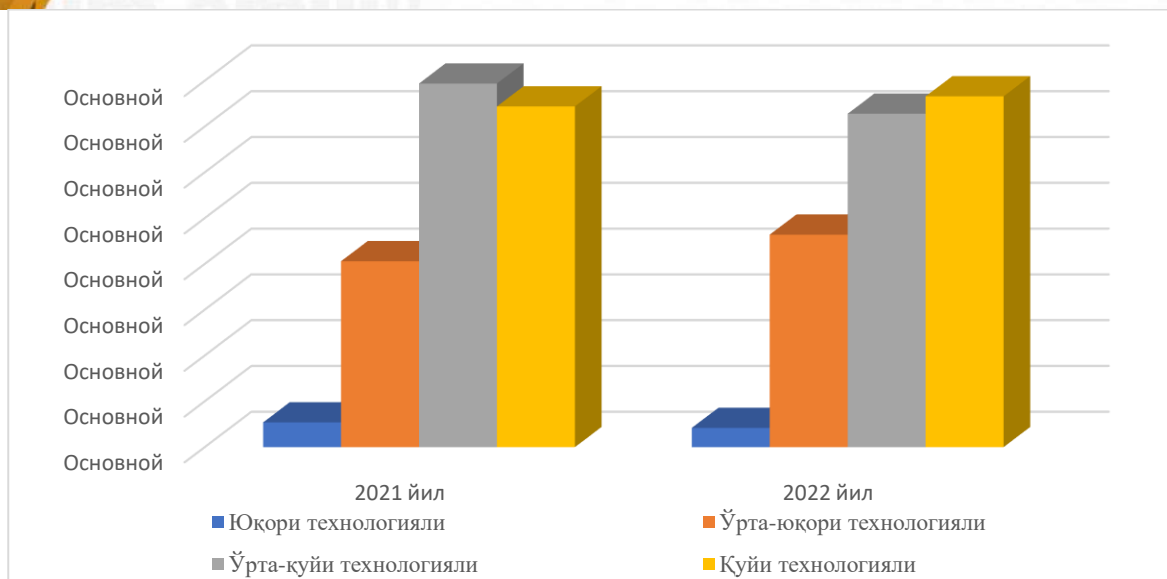
Ўзбекистон иқтисодиётида кичик бизнес фаолиятини рақамлаштириш учун аввал саноат тармоғининг бугунги ҳолини таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ. 2021 йилда 2020 йилга нисбатан саноат ишлаб чиқаришнинг физик ҳажми 108,8%ни ташкил этди. Саноат ишлаб чиқариш таркибида энг катта улуш ишлаб чиқарадиган саноат ҳиссасига тўғри келади. Унинг жами саноат ишлаб чиқаришдаги улуши 79,9 % ни ташкил этади.

1-расм. Асосий иқтисодий фаолият турлари бўйича саноат ишлаб чиқариш, %

Жами саноат ишлаб чиқариши физик ҳажмининг ўсишида асосий омил бўлиб, ишлаб чиқарадиган қайта ишлаш саноати – 9,4 % га, электр, газ, буғ билан таъминлаш ва ҳавони кондициялаш - 0,3 % га ва сув билан таъминлаш, канализация тизими, чиқиндиларни утилизация қилиш – 6,3% га ўсиши ҳисобланди. Шунингдек, тоғ-кон саноати ва очиқ конларни ишлаш саноатида – 1,0 % га пасайиш кузатилди[2].

Кичик бизнес фаолиятини рақамлаштириш учун саноат корхоналари таркибида юқори ва қўйи технологияли корхоналар улушини ҳам таҳлил қилиш зарур. Ушбу таҳлил кичик бизнес фаолиятини рақамлаштириш учун корхоналар қанчалик даражада тайёр эканлигини билдиради.

2-расм. Ишлаб чиқаришнинг технологик таркиби бўйича ишлаб чиқарадиган саноат таркиби, %

2020-йилнинг мос даври билан солиштирганда ишлаб чиқарадиган саноат таркибида юқори технологияли тармоқнинг улуши 2,1 % ни (2021- йилнинг январ-декабр ойларида – 2,7 %), ўрта-юқори технологияли – 23,2 % (20,3 %), ўрта-қуйи технологияли – 36,4 % (39,7 %) ва қуйи технологиялиси – 38,3 % (37,2 %)ни ташкил этди. Ўзбекистон саноатидаги технология таркибининг бундай тақсимланиши кичик бизнес фаолиятини рақамлаштиришни тадбиқ этишда молиявий ва ташкилий муаммоларни келтириб чиқаради. Сабаби, юқори ва ўрта-юқори технологияли корхоналар кам улушга эга бўлиб, дастлаб, юқори технологияли корхоналар салмоғини камида 10 фоизга чиқариб олиш керак. Бунинг учун юқори технологияли саноат корхоналари ташкил этаётган инвесторларни имтиёз ва преференциялар билан қўллаб-қувватлаш зарур. Саноат корхоналари таркибида юқори технологияли имкониятга эга корхоналар салмоғининг ортиб бориши Саноат-4.0 дастурини Ўзбекистонга тадбиқ этиш имкониятини оширади.

Бизнинг фикримизча, рақамлаштиришни тадбиқ қилинишининг кечиктирилиши Республика саноати рақобатбардошлигига салбий таъсир қилиб, қуйидагича долзарб муаммоларни шакллантириб беради:

Биринчидан, Республика саноат тармоғининг экспорт салоҳиятини туширибгина қолмасдан, ишлаб чиқарилаётган товарларнинг таннарх харажатларини ўртача ҳисобда халқаро даражадан кўтарилишига олиб келади. Яъни, бу тизимин амалда қўллаган давлатларда ишлаб чиқариш харажатларини пасайиши нарх бўйича жаҳон бозорида Ўзбекистон имкониятларини пасайтириб юборади.

Иккинчидан, ишлаб чиқариш ва кадрлар тайёрлаш тизимини халқаро миқёсдаги брендини тушиб кетишига олиб келади. Бунда жараёнлар домино эффекти (занжир реакцияси)ни беради. Рақамлаштиришни жорий этишдаги кечикиш меҳнат бозори талабларини қашшоқлаштиради. Бу ҳолат таълим хизматларини кўрсатувчи муассасаларни ҳам янги билимлар устида ишлашга ундамайди. Ёшларда эса янги

билимларни олишга мотивация бермайди. Рақобатда кучсиз томон бўлишдан ташқари, ижтимоий соҳаларни ҳам табиий равишда оқсаб қолишига олиб келади.

Учинчидан, илмий тараққиётни ва инновацияларни сусайтириб, янги технологияларни ўзлаштириш учун чегарадан ташқарига молиявий маблағлар оқимини оширади. Илғор мамлакатларнинг илмий тараққиётига қарамликни шакллантиради. Бу эса албатта давлатнинг иқтисодий тараққиёти учун риск бўлади.

Тўртинчидан, рақамлаштириш ни тадбиқ этилиши шубҳасиз товар ва хизматлар сифатини ошишига ва стандартларни ўзгаришига олиб келади. Иккинчи томондан эса, ривожланган мамлакатлар ички бозорни ҳимоя қилиш учун кўплаб ричаглардан фойдаланади. Пандемиядан сўнг ривожланган давлатлар импорт қилинаётган товарларга нисбатан сифат талабларини ошириши кутилмоқда. У ҳолда, янги сифат талаблари асосида товар ишлаб чиқариш ва бунда замонавий техника ва технологиялардан фойдаланиш тренд масалага айланади. Ушбу вазият ривожланган бозорларга маҳсулотларни экспорт қилиш имкониятининг пасайишига олиб келиши мумкин. Бу эса иқтисодий кам ривожланган давлатларнинг маҳсулотларини мазкур бозорларга киришини чеклайди.

Бу каби муаммоларни ҳал этиш учун аввало, рақамлаштиришни амалиётга жорий этишга Ўзбекистон қанчалик тайёр эканлигини таҳлил қилиш керак. Пандемия Ўзбекистон иқтисодийетини, мавжуд тизимларни ва аҳолини ҳар қандай муаммоларни рационал еча олиш имкониятига ҳамда етарли даражада иммунитетга эга кучли давлатлар қаторига кириб бораётганлигини кўрсатди. Агар рақамлаштиришни тадбиқ этишда бирламчи фактор инсон деб ҳисобланиса, бу масалада заҳира етарли эканлигини англаш мумкин. Аҳоли ўзгаришларга, янгиланишларга ва касбий қайта ўқитишларга мослаша олади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, юқоридаги муаммоли вазиятларни вужудга келмаслиги учун рақамлаштиришни қуйидаги ечимлар орқали тезлик билан амалиётга жалб этиш зарур:

Биринчидан, IoT, булутли технологиялар, кибер ҳавфсизлик, 5G интернет тармоғи ва 3D технологиялар учун молиявий маблағлар манбаларини излаб топиш, шакллантириш ҳамда буларни тадбиқ этиш билан боғлиқ илмий-тадқиқот ишларини фаол молиялаштириш. Ҳозирдан илмий-тадқиқотлар ва изланишлар олиб бориш ҳамда рақамлаштиришни Ўзбекистон иқтисодийетига самарали таъсирини ҳисоб-китоб қилиш ва турли усуллар орқали моделлаштириб кўриш лозим. Моделлар, ҳисоб-китоблар ва кутилажак иқтисодий самаралар натижаларини эса инвесторларга намоиш қилиш орқали, ушбу дастурни Ўзбекистонга жорий қилиш бўйича инвестицион жозибадорликни шакллантириш керак. Инвестицион жозибадорлик молиявий маблағларни шу дастурга йўналтиришга асос бўлади.

Иккинчидан, дастлабки танловни амалга ошириш. Яъни, рақамлаштиришни жорий этиш қайси тармоқдан бошланади. Саноат тармоқларининг молиявий имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, ушбу тадбирни кичик бизнес субъектлари фаолиятидан бошлаш зарур. Бир вақтда барча тармоққа жалб этиш имконсиз. Сабаби, юқорида айтилганидек, бу тизим учун зарурий техника ва технологиялар оммавий юкланишларни кўтармайди. Шунингдек, ушбу тармоқлар молиявий жиҳатдан бошқа

тармоқларга нисбатан барқарор ҳисобланади. Кейинги навбатда, инвесторлар учун юқори даражада жозибали ҳисобланган тармоқлар билан давом эттирилади.

Учинчидан, малакали кадрларга бўлган эҳтиёжни қондириш. Бу масалани ҳал қилишнинг бир нечта рационал йўллари бор: давлат буюртмаси асосида умидли ёшларни хорижда ўқитиш учун инвестиция киритиш. Мавжуд мутахассисларни хорижда малака ошириш ёки тажриба ошириш курсларини ташкил этиш. Шунингдек, ушбу йўналиш предмети доирасида халқаро грантлар бўйича илмий-тадқиқотларни жадаллаштириб, иштирокчи лойиҳалар сонини ошириш.

Тўртинчидан, Республикамиз ёшлари ўртасида компьютер саводхонлигини ошириш мақсадида уларнинг интернет тармоқларидан фойдаланиш сифатини ошириш, худудлар кесимида тенг имкониятлар яратиш. Етакчи мутахасислар томонидан ўқитиладиган компьютер дастурчиларини тайёрловчи курсларни ташкиллаштириш, масалан "One million Uzbek coders" каби ва уларни мамлакатимиз ёшлари ўртасида кенг тадбиқ этиш. Кодлаштириш ва бошқа интернет манбалари орқали эришиладиган иқтисодий, ижтимоий самарани ёшларга тушунтириш ва бу орқали компьютер дастурлаштириш воситаларини оммалаштириш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Yusupova, D. (2022). MAHALLIY HUDUDLARDA HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANTIRISH VA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH MASALALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 379-385.
2. Kambarov, J., Rakhmatov, U., Rakhmonov, N., & Sultanova, Y. (2020). Problems and solutions for the implementation of the industry-4.0 program in Uzbekistan. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 12(2), 2677-2683.
3. С.И.Қодиров. Саноат корхоналарида рақамли технологиялардан фойдаланишнинг хусусиятлари. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali. 2/2022, mart-aprel (№ 00058)
4. Муминова, Э. А. (2016). The concept of an innovation-oriented industrial corporation: essence, definition, objectives and basic principles of functioning. *Молодой ученый*, (25), 330-332
5. Tokhirov, R., & Rahmonov, N. (2021). Technologies of using local networks efficiently. *Asian Journal Of Multidimensional Research*, 10(6), 250-254.
6. Toxirov, R. S., & Raxmonov, N. R. O. G. L. (2021). DASTURIY TA'MINOT YORDAMIDA ZAMONAVIY BOSHQARUVNI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 1(1), 181-186.
7. Raxmonov Nodirjon. (2022). O'ZBEKISTONDA SANOAT 4.0 DASTURINI RIVOJLANISHI CHARM POYAFZAL ISHLAB CHIQRUVCHI KORXONA MISOLIDA. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 1(2), 331-341. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/127>
8. Rahmonov, N. (2022). EMPLOYMENT PROBLEMS AND SOLUTIONS OF EMPLOYMENT DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC. *Qo'qon universitetining ilmiy materiallar bazasi*, 1(000004).

9. Rahmonov, N. (2022). O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNINING ZAMONAVIY YECHIMLARI. Qo'qon universitetining ilmiy materiallar bazasi, 1(000004).
10. Рахмонов Нодиржон, & Жўраев Асадбек. (2022). КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ТАҲЛИЛИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(5), 101–109. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/386>
11. Rakhmonov, . N. (2022). PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL 4.0 PROGRAM IN UZBEKISTAN (ON THE EXAMPLE OF A LEATHER SHOE MANUFACTURING ENTERPRISE). *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 10(6), 120–129. https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss6/a13